

בתורה, כדברי מיכה הנביא שהעמיד את כל תרי"ג המצוות על שלוש: "עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך".¹ כללים אלה מקיפים את כל היחסים שבין אדם לחבירו ומהוים את עיקרי התורה. ומתוך כך היה תמה שהבריות, לרבות המדקדקים במצוות, רואים את האיסורים החמורים רק בענינים שבין אדם למקום, כגון אכילת נבילות וטריפות וכדו', אבל אינם רואים את חומר העוון בענינים שבין אדם לאדם. והוא הלך והוכיח בספרים ובמאמרים רבים את הערך הרב שבהם, וכמה עשין ולאויין ישנם בתורה על כל צעד ושעל הקשורים ביחס לבריות.

מלבד האיסורים התלויים בדיבור – שנקדיש להם להלן פרק מיוחד – שראה בהם אבות הנזיקין אשר תולדותיהם ותולדות תולדותיהם רבות מאד וחומרתם עולה על הכל, פירש רי"מ בהרחבה גם את שאר האיסורים שמזלזלים בהם, כגון: גזל וחמס, אונאת ממון ואונאת דעת, שקר וערמה, מדות ומשקלות לא מדוייקים, ועוד ועוד. הוא התלונן שהקהל הרחב החל להורות לעצמו היתר באיסורים אלה, ויצר הממון מעוור את עיניהם עד שכמעט חדלו לראות בהם עבירה מן התורה, ולכל היותר רואים בזה הנהגה ישרה ומדת חסידות. "חסרון הידיעה בזה הגיעה עד לידי כך", טוען רי"מ, "שנדמה בעיני האדם שאיסור גניבה לא יקרא עד שגונב מכיסו של חבירו, או חוטף דבר מיד חבירו זהו גזל". וכן "נשתכחה תורת האונאה עד שיקראו לזה חריצות והשתדלות".²

רי"מ יצא להילחם כנגד הבערות הזאת והפרצות הללו, כדוגמת ר' ישראל מסלנט בשעתו,³ והתריע בקולי קולות: "לא כן הוא, כי כאשר האדם לוקח דבר משל חבירו באיזה ענין בסתר, הכל בכלל גניבה, וכן אם משתמש בפקדונו או עבוטו, או ששואל כלי שלא מדעת חבירו, או שמעכב לפרוע לו דמי שכירותו, או שהוא נוטל

-
1. מיכה ו'; וראה מכות כ"ד. וראה שם שגם "הצנע לכת" פירשו חז"ל בעניני הבריות: "הצנע לכת – זו הוצאת המת והכנסת כלה".
 2. ראה "שמירת הלשון" שער "שפת תמים" פ"ה.
 3. ראה "תנועת המוסר" ח"א פרק ל"א.

ממנו ממון או שאר טובה ששוה פרוטה. כללו של דבר, כל מה שנשאר בידו ממון חבירו בעוול, אפילו רק שוה פרוטה, הוא בכלל איסור גזל, מלבד איסור עושק שכר שכיר, ורבית שימצא לפעמים, והאונאה במקח וממכר אף דמדעתו נותנו לו יש בה עוד איסור מפורש שעובר על⁴ 'לא תנו איש את רעהו'⁵. והוא פנה בקריאות תכופות להמוני בית ישראל לעזוב את הדרכים הנילוונות האלה של רמאות ושקר, תחבולות אונאה ותרמית, ולשוב אל דרכי האמת והתמימות שהנחילה לנו תורתנו והורישו לנו אבותינו. "מהו התמימות", מסביר רי"מ, "שידבר אדם דבריו בלי רמאות ומשאו ומתנו בלי רמאות ופיו ולבו שוין".⁶

בתמימות זו כלול הכל, ואותה ראה לדרך הסלולה של כל יהודי. יש לציין שבהופעתו הראשונה של רי"מ לפני הציבור, בעודנו בימי עלומיו, דרש – לפי סיפורו – על הנושא של משא ומתן באמונה והזהירות במדות ובמשקלות. הוא יצא גם במאמר בעילום שם, בשם "משקל ומדה" – ויש לשער שזהו מאמרו הראשון שחיבר – ששלח אותו לכל הרבנים בארץ וביקש שידביקו אותו על קירות בתי הכנסת והחנויות. באותה תקופה היה גם חוזר לעתים בעצמו בעיירות הסמוכות על החנויות, ומעורר את החנוונים על האזהרה של⁷ "מאזני צדק, אבני צדק, הין צדק ואיפת צדק".⁸ וכן במשך כל ימיו הזהיר את ההמונים בזה ובכל האיסורים הקשורים בגזל ובאונאה, בדרכים ובאמצעים שונים. לאחר כמה שנים חיבר קונטרס מיוחד בעניני מדות ומשקלות וצירפהו לספרו "נדחי ישראל".

ומענין שבדרשותיו ביום הכפורים, שמנצלים אותן להתעוררות ליום הדין, היה רי"מ דורש על הגזל. באחד מימי הכיפורים בשנת תרע"ז, בעת התגוררו בעיר סומיאטץ, אסף לפני תפילת נעילה את

4. ויקרא כ"ה.

5. ראה "שמירת הלשון" שם.

6. ראה שם פרק ז'.

7. ויקרא י"ט.

8. ראה הרב מ. ישר ח"א עמ' 726.